La revisió racionalista: Antoni de Capmany

Marina López Guallar

Barcelona Quaderns d'Història, 9 (2003)

En relació amb la imatge de Barcelona treballada pels autors dels segles XVI i XVII, Capmany va posar les bases d'una nova etapa en el desenvolupament del coneixement històric de la ciutat; una nova etapa que, si l'entenem d'una manera àmplia, és encara la nostra. En seria una demostració les referències que al autor setcentista han fet en aquest mateix volum Pere Molas i Eva Serra, en traçar un balanç de les coneixences actuals sobre el tema *La ciutat i el poder* a l'època moderna. Hem d'afegir que Capmany no era un historiador gens ingenu, sabia l'abast de les opcions que prenia i no n'amagava la radicalitat; i a més, va dedicar un esforç important a explicar-ho i a explicar-se, com veurem tot seguit. El que ens separa d'ell és més aviat una qüestió de tarannà i de circumstància: l'optimisme del pare fundador i la confiança en la irreversibilitat dels progressos historiogràfics ha estat substituïda per la consciència de la fragilitat i els límits de les successives interpretacions.

El programa de Capmany

Capmany va publicar el 1778 el *Discurso económico-político en defensa del trabajo mecánico de los menestrales y de la influencia de sus gremios en las costumbres populares, conservación de las artes y honor de los artesanos*, i el 1779 les *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona.* El dos títols manifesten bastant exactament el contingut de les dues obres. La primera és una obra breu, una apologia dels gremis. La segona és una extensa història, amb una part tercera dedicada als gremis barcelonins, i tota ella avalada per una col·lecció diplomàtica publicada en volum a part.

Fernando Díez ha insistit recentment en la contraposició entre les dues obres. Ha assenyalat la diferència de gèneres i ha posat de relleu el caràcter generalista i inductiu del *Discurso*, que contrasta amb el caràcter particular i d'estudi del cas dels gremis barcelonins que tenen les *Memorias*. Ha pogut així integrar el pri-

mer –«uno de los textos más importantes que, sobre el trabajo y los trabajadores, produjo el siglo XVIII»– en el seu estudi sobre la formació de la idea moderna de treball, tan oportú en un moment en què tantes veus semblen apostar per la superació d'aquella concepció.[1] Cal recordar, però, que les *Memorias* contenen reproduïda literalment una part tan significativa del *Discurso* que, per por de ser acusat de plagiari –segons ens diu–, Capmany s'identificà en nota com Ramón Miguel Palacio, el pseudònim sota el qual havia amagat l'any anterior la paternitat de l'assaig.

El context històric de les dues obres, tan relacionades entre elles, era el fruit d'una confluència. D'una banda, les investigacions sobre l'*antigua ciudad* s'integraven en un projecte personal de Capmany, posat de manifest ja en la seva etapa sevillana i en la primera obra publicada com a carta de presentació per a l'equip il·lustrat de l'aleshores totpoderós Pablo de Olavide i en polèmica amb Cadalso.[2] D'una altra, hi ha un projecte institucional que ell mateix presentà. La Junta Particular de Comerç, a la recerca de precedents de política econòmica, va impulsar una recerca d'arxiu sobre les institucions autòctones i va voler publicar-ne els resultats el més ràpidament possible. Aquesta iniciativa de la Junta no era l'única que es gestava a Barcelona en aquells anys. El 1776 hi va haver unes extenses *representaciones* municipals, és a dir, uns escrits dirigits al rei per l'Ajuntament de la ciutat, que hi examinava la situació econòmica de la capital i el paper dels gremis.

La causa immediata que havia provocat tots aquests moviments era també molt evident: la política ministerial. Si haguéssim de resumir amb una paraula aquesta política, parlaríem de *liberalització,* entesa com la política dirigida a aplanar els obstacles per al creixement econòmic del país. Eren els anys de plenitud del regnat de Carles III, un representant característic del despotisme il·lustrat, i Adam Smith acabava de publicar la seva investigació sobre les causes de la riquesa de les nacions. El desenvolupament econòmic era a Europa el tema de moda.

Encara es pot concretar més. Els memorials barcelonins eren una resposta a dos escrits del cèlebre ministre Pedro Rodríguez de Campomanes, el *Discurso sobre el fomento de la industria popular* de 1774 i el *Discurso sobre la educación popular de los artesanos* de 1775. En tots dos, la proposta de Campomanes era la mateixa: la supressió dels gremis considerats enemics del progrés i de la llibertat d'empresa. No és difícil veure en aquesta proposta un ressò dels esdeveniments barcelonins del 1773.[3]

I és que la història es repeteix. El 1766, en el moment àlgid de la liberalització i el mateix any del famós Motín de Esquilache, Francesc Romà i Rossell havia fet, igualment comissionat per les forces vives de la ciutat, una *Disertación histórico-político-legal por los Colegios y Gremios de la Ciudad de Barcelona y sus privati-*

1. Fernando DIEZ, *Utilidad, deseo y virtud. La formación de la idea moderna de trabajo*, Barcelona, Península, 2001, pàg. 155-156, nota 81.
2. Ramón GRAU i Marina LÓPEZ, «Antoni de Capmany: el primer model del pensament polític català modern », dins Albert BALCELLS (coord.), *El pensament polític català del segle XVIII a mitjan segle XX,* Barcelona, Edicions 62, pàg. 14-20.
3. Ramon GRAU I FERNÁNDEZ, *Antoni de Capmany i la renovació de l'historicisme polític català*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1994 (Acte commemoratiu de l'11 de setembre de 1714); «L'experiència del despotisme il·lustrat a Catalunya, 1759-1775», *L'Avenç*, 254 (gener 2001), pàg. 8-16.

vas. Ara, Capmany repetia el gest i la conjuntura política concreta no era molt diferent. Si el 1766 el govern havia temut l'esclat del motí a Barcelona, el 1773 el motí ja s'havia produït: era l'Avalot de les quintes, que va desbordar i acomplexar les autoritats borbòniques. El Consell General dels Gremis va donar un cop de mà al govern, i aparentment l'hora del perill passà, però les corporacions havien també demostrat la seva força, tant a l'hora d'apaivagar el motí com a la d'assolir els seus objectius de que no es procedís a reclutar soldats entre la població jove, una mà d'obra necessària per als obradors i les fàbriques de la ciutat.

L'abolició dels gremis, defensada per Campomanes amb arguments que volien ser econòmics, no deixava de ser oportuna políticament, i més urgent allà on les corporacions havien demostrat ser un poder fàctic. Aquest era el rerafons dels moviments del monistre i l'explicació d'algunes particularitats de la publicació de Capmany el 1778. Una, ja esmentada, és la publicació sota pseudònim. Una altra, igualment relacionada amb l'autocensura, era el canvi d'ordre de les primeres paraules del que ens sembla el títol original: s'havia de dir *Discurso político-económico* el que es va acabar dient *Discurso económico-político*. I igualment en fou variada la continuació: s'havia de dir que el discurs polític i econòmic versava *sobre la influencia de los gremios en el Estado*, *en las costumbres populares, en las artes y en los mismos artesanos* i va passar a ser un discurs econòmic i polític *en defensa del trabajo mecánico de los menestrales y de la influencia de sus gremios en las costumbres populares, conservación de las artes y honor de los artesanos*. En un altre lloc ens hem referit a la possible explicació d'aquests canvis: la probable connexió de la primera versió i el títol original amb el primer discurs de Campomanes, més dràstic, mentre la segona va adequar el to al discurs sobre l'educació popular, més contemporitzador.[4]

La peripècia erudita il·lustrava la proximitat al poder de Capmany i la voluntat de seguir molt de prop els moviments ministerials com a representant oficiós dels cercles polítics barcelonins. Era una altra constant històrica. L'Ajuntament de Barcelona, l'ajuntament borbònic, havia tingut, des del principi, interlocutors entre els catalans influents a Madrid; persones que activava en cas necessari –és a dir, sempre que els seus interessos estaven en perill– i utilitzava com a advocats de la seva causa. El famós Francesc d'Ametller, redactor dels informes preliminars per a l'elaboració del decret de Nova Planta i ministre del Consell de Castella, va cobrir aquest paper d'ambaixador dels interessos locals des del 1718 fins la seva mort el 1726, i prestà molts serveis a l'Ajuntament de la ciutat.

Capmany, funcionari de l'administració central, instal·lat a Madrid des del 1775 fins el canvi de segle, va fer un paper similar en molts moments. Però Capmany no va ser tan sols un buròcrata ben relacionat; fou un intel·lectual molt actiu, un acadèmic i un professional de la història amb un designi polític claríssim. Tot plegat explica l'abast i l'ambició del bloc *Discurso/Memorias*.

Una citació del *Discurso* pot servir-nos per fer una presentació ràpida de Capmany: «Con este motivo quiero hablar de la libertad absoluta que algunos escritos, tan llenos de antíthesis como de paralogismos, suponen necesaria para la

4. Ramón Grau i Marina López, «Antoni de Capmany i el primer discurs contra Campomanes», dins *Josep Fontana. Historia i projecte social. Reconeixement a una trajectòria,* Barcelona, Crítica, 2004, pàg. 539-550.

perfección, y beneficio de las artes. Digo pues que este problema económico de la necesidad de los gremios para el honor, conservación y propagación de las artes tiene hasta aquí todos los hechos a su favor, y sólo las especulaciones en contra: porque en esta materia la eloqüencia nada prueba, y la experiencia lo explica todo. Los efectos de los oficios incorporados y demarcados (encuadrados en corporaciones o gremios) los hemos visto en toda Europa, y hoy los vemos en Londres, París y Barcelona; talleres florecientes de las artes de Inglaterra, Francia y España; los de las artes errantes, oscuras y desunidas están por verse».[5]

En primer lloc, s'hi aprecia el polemista brillant. Les primeres frases presenten la tesi contrària, «la libertad absoluta», i després la tesi pròpia, «la necesidad de los gremios». Queda, doncs, ben fixat l'objecte del debat: els prerequisits del creixement econòmic. Campomanes considerava l'existència dels gremis un obstacle; per això calia abolir-los... i la llibertat ja portaria el creixement. Per a Capmany, en canvi, els gremis eren la garantia de la continuïtat del creixement. Veiem, doncs, que ja en el punt de partença apareix una diferència clau entre els dos autors. Per a Campomanes, el problema és l'arrencada del creixement, el *take-off*, com es dirà després. En la seva perspectiva hispànica, accepta la visió dels enciclopedistes francesos: Espanya com el paradigma de país endarrerit. En canvi, Capmany escriu des de la prosperitat, des de la perspectiva d'una Catalunya que va bé, però on una política equivocada, la de Madrid, pot espatllar-ho tot.

En segon lloc, hi veiem l'empirista convençut. A favor de la seva tesi hi ha «todos los hechos», i a favor de l'altra, «sólo las especulaciones»; una contraposició reforçada tot seguit: «la experiencia lo explica todo» mentre que «la eloqüencia nada prueba». En altres ocasions, en aquest punt Capmany fa el salt cap a la història: l'experiència seria la de la Catalunya medieval. Aquí, però, s'invoca l'experiència contemporània: és el creixement de Londres, de París i de la Barcelona del moment el que fa evidents els beneficis de les corporacions.

Finalment, s'hi pot percebre el projecte hispànic, aquí només apuntat, dit com de passada. Un cop invocat el creixement de Londres, París i Barcelona, hi ha una aposició intencionada: «talleres florecientes de las artes de Inglaterra, Francia y España». La conclusió és evident: a Barcelona, equiparable a Londres i a París, li pertoca la direcció econòmica d'Espanya. Es tracta de predicar l'extensió del model català a escala espanyola com a recepta per al creixement. S'assumeix la decadència espanyola, però interessa més el diagnòstic de la causa última, que pot suggerir la solució. Capmany s'adonava d'una característica diferencial de Castella en relació a la Catalunya nadiua, allò que els estudiosos actuals anomenen la 'mentalidad hidalga', els prejudicis de la societat castellana contra el treball manual.

Les *Memorias históricas*

Capmany va preferir titular-les memòries històriques i no història. I ho ha explicat. En el prefaci que obre les *Memorias*, hi fa constar que la novetat de la matèria estudiada, l'abundor de referències bibliogràfiques i documentals i la

5. Ramon Miguel Palacio, *Discurso económico-político en defensa del trabajo mecánico de los menestrales, y de la influencia de sus gremios en las costumbres populares, conservación de las artes, y honor de los artesanos*, Madrid, Antonio de Sancha, 1778, pàg. 48.

dispersió dels temes li han impedit arribar a la forma de la Història. I és que, per a ell, la 'història' era un gènere literari amb un codi ben precís: una narració fluïda, ordenada cronològicament i dotada d'un estil elevat. La forma de les 'memòries', més laxa, s'adaptava millor a les necessitats de l'arreplegament de materials previ a l'obra ben acabada que havia de ser la Història. És una manera d'assenyalar el forat obert entre l'elaboració historiogràfica pròpiament dita i la seva expressió depurada –el text que pot arribar al públic–, un tòpic característic dels historiadors empiristes de totes les èpoques.

Però el mateix prefaci relativitza la rotunditat d'aquesta manifestació, i un cop més Capmany ho diu amb una claredat exemplar: «El objeto principal de estas Memorias fué el antiguo comercio; pero como era necesario explicar sus causas y efectos, se encontró que así como las artes le habían dado su movimiento y conservación, así tambien el poder naval no hubiera podido subsistir sin el tráfico maritímo. Viendo, pues, esta natural dependencia y recíproco enlace que guardan entre si los tres objetos, ha sido preciso tratar de ellos en particular distribuyendo la obra en tres partes».[6]

Encara hi ha un altre aclariment. A la publicació, la primera part és la marina, la segona el comerç i la tercera els gremis; i Capmany també ho justifica: «Esta colocación se ha dispuesto en un orden inverso o retrógrado por decirlo así, atendiendo [...] más a la calidad de las circunstancias que engrandecen el asunto de cada parte que a su filiación en el orden social».[7] Aquest ordre social, és a dir una teoria de la constitució social que posa en el centre el problema de l'intercanvi sense oblidar-se de l'aparell productiu com a base de l'anterior i que assenyala el poder naval com a requisit necessari, és la bastida sobre la qual són construïdes les *Memorias*.

Les *Memorias* són alhora la mostració de l'èxit econòmic de la Barcelona antiga i l'explicació de les seves causes: un govern en mans dels ciutadans, que va incloure la representació menestral i que, per això, reconeixia quotidianament la dignitat del treball manual; unes corporacions que, alhora que vehiculaven la representació política, controlaven la massa ciutadana i descarregaven el govern municipal de la gestió menuda de la política industrial; i un àmbit productiu estable que, mitjançant la transmissió del coneixement als més joves i la permanència d'hàbits i costums dels adults, s'autoreproduïa i es regenerava sense ensurts.

En el significat particular i restringit que Capmany donava a la paraula, això no és 'història', però hi ha una interpretació històrica manifesta en aquesta selecció i ordenació dels materials que avui ningú no negaria. Sovint, modernament, per subratllar-ne la novetat, es parla d'història 'econòmica' a propòsit d'aquesta obra pionera. L'etiqueta és comprensible i respon a un intent lloable de fer entenedor el llegat de Capmany. Però no li fa justícia, perquè és una lectura anacrònica, feta des de la divisió disciplinària del món acadèmic actual, una operació similar a la que identifica el tractat d'Adam Smith amb l'abstracta teoria econòmica dels nostres dies.

6. Antonio de Capmany y de Monpalau, *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*, Madrid, Antonio de Sancha, 1779, vol. I, pàg. X-XI.
7. Capmany, *Memorias históricas...*, vol. I, pàg. XI.

Hom oblida que, tant en un cas com en l'altre, l'objecte era molt més ampli, i la visió volia ser panoràmica. Eren obres molt lligades al discurs ètic, a l'antropologia filosòfica i a la voluntat de definir el camp que anomenaven 'economia política', l'art de conduir els homes pel camí d'una felicitat terrestre i de governar-los d'acord amb les lleis de la naturalesa humana descobertes per la naixent ciència social. En aquest sentit, l'obra de Fernando Díez és un antídot útil contra les apropiacions parcials i té l'avantatge de col·locar a Capmany en el seu terreny i entre els seus.

Però és ben cert que les *Memorias* no són compactes. La separació en tres parts dóna a Capmany una gran llibertat i permet adequar cadascuna d'elles a la natura del fenomen corresponent i al tipus de dades que ha recollit. A la part dedicada als gremis, en particular, cal considerar la relació amb el *Discurso* publicat l'any anterior. L'exposició de les dades històriques queda a les pàgines de les *Memorias*, però la generalització corresponent, al marge de les dades, havia ja cobrat vida pròpia com a *Discurso*. La tesi no apareix, doncs, com un raonament inductiu a partir de les menudes dades històriques. I és que la inducció històrica, ahir com avui, és problemàtica. En la base, exigeix una comparabilitat de les dades i, per tant, una homogeneïtat dels materials que, en la investigació històrica, no passa de ser molt sovint una aspiració. Capmany no sols és lluny de la nostra història econòmica per la ignorància de la idea de disciplina; n'està també perquè li és aliena la idea de sèrie estadística, sobre la qual s'ha construït la història econòmica contemporània.

No es pot concloure aquesta referència mínima a les *Memorias* sense esmentar-ne la col·lecció diplomàtica i la metodologia històrica de Capmany. És ben coneguda la col·laboració que erudits com el pare Caresmar o els diferents arxivers de la ciutat de Barcelona van fer a l'obra de Capmany. És significatiu que, per a la reedició moderna de l'obra, patrocinada per la Cambra de Comerç, Jaume Vicens Vives, que s'havia fet càrrec del projecte, encarregués a Carme Batlle l'actualització de les referències arxivístiques de la col·lecció diplomàtica i la revisió de l'edició en general per tal de retornar a aquesta part tot el seu valor instrumental per als investigadors. L'historiador gironí considerava les *Memorias históricas* de Capmany com una de les publicacions de fonts cabdals de la historiografia catalana.[8]

Molts cops, la historiografia il·lustrada s'acosta a una filosofia de la història, si volem designar d'una manera fàcil la predilecció per una visió generalista de l'evolució de la societat i el menyspreu pel detall de la reconstrucció. Determinades elaboracions historiogràfiques il·lustrades –per exemple, la història conjectural d'Immanuel Kant– defensen una història que no necessita de cap recerca concreta, perquè és enterament deduïble d'una reflexió sobre la natura humana, les seves necessitats i els seus impulsos i passions. L'arrel empirista de Capmany va impossibilitar aquest camí, i, d'altra banda, el va forçar a demanar per a les *Memorias* tota la garantia de la història real, de la història que verdaderament ha passat o de la història com a experiència viscuda. Això arrenglera Capmany en les fileres de l'erudició i del criticisme en les seves dues manifestacions successives: la crítica

8. Carmen Batlle Gallart, «Introducción», dins Capmany, *Memorias históricas...*; edició: Barcelona, Cámara Oficial de Comercio y Navegación, 1962, vol. II, Primera parte, pàg. IX-X.

de les fonts literàries, que havia iniciat l'humanisme del Renaixement; i la crítica de les fonts documentals, amb la creació, ja al segle XVII, de la diplomàtica i de les ciències auxiliars de la història, tan vinculades a determinats ordes religiosos i a l'afany per la depuració de la tradició eclesiàstica. En definitiva, l'obra del català apareix en perspectiva com una combinació original de teories enciclopedistes vehiculades per les dades proporcionades per l'erudició i la crítica bibliogràfica.

El rebuig de la historiografia mítica

Aquest component alhora erudit i crític va ser com un revulsiu per a una historiografia barcelonina que, des de finals dels segle XVI, i com la resta de la historiografia catalana i peninsular, havia assimilat l'aportació dels falsaris sense reacció visible.

Ramon Grau ha intentat descriure i explicar aquest estat de coses i el punt al que s'havia arribat en acabar-se el segle XVII: «Davant del silenci de les fonts sobre fets considerats crucials per al perfil històric d'una comunitat o institució, els falsaris emplenaven els buits estratègics a gust seu o dels seus patrocinadors. Una perniciosa emulació entre els diversos agents polítics havia anat desenvolupant una historiografia que barrejava veritat i fantasia, sovint amb el recurs a autoritats inexistents o amb l'ajut de falsificacions bibliogràfiques o documentals. Aquesta producció falsària no sols era mancada de fonament real, no sols era inversemblant, resultava també intrínsecament divergent, i, sovint contradictòria [...] Les manifestacions puntuals de la tradició històrica, fetes a favor dels diversos interessos en pugna, havien anat esquinçant el teixit dels coneixements admesos». I conclou, que al llarg del sis-cents, «la nòmina d'autoritats falses i el nombre de polèmiques viciades havien augmentat de manera significativa i, per tant, l'exercici historiogràfic eclèctic, sense garbell crític, era cada cop més difícil i més i més estèril i desorientat».[9]

Bon coneixedor d'aquesta situació, Capmany l'afronta en els primers paràgrafs de la «Prefación» de las *Memorias,* mitjançant una clara i intencionada delimitació del seu objecte d'estudi. Adduint raons de contingut i de mètode, ens diu que sols tracta de «las épocas de la edad media, la más fecunda en sucesos dignos de nuestra memoria y imitación, apoyados en testimonios legales e irrefragables». Al mateix temps, desqualifica el tractament del període anterior, «los tiempos fabulosos», perquè només serviria «para adular aquellas naciones que quieren entretener su vanidad con ficciones y maravillas».[10]

A continuació, dedica un paràgraf sencer a desenvolupar aquestes succintes indicacions sobre la història antiga: «La remota antigüedad de estos sucesos, la rareza de ellos, su ninguna conexión con la economía de los tiempos presentes, y mucho menos con las costumbres y carácter de los actuales habitantes, que ni la lengua ni el nombre conservan de los antiguos, la dificultad de tratarlos envueltos en una profunda oscuridad de incertidumbres, contradicciones o tradiciones ab-

9. Ramon GRAU, «Les batalles de la historiografia crítica», dins Pere GABRIEL (dir.), *Història de la cultura catalana. El Set-cents,* Barcelona, Edicions 62, 1996, pàg. 167-169.
10. CAPMANY, *Memorias históricas...*, vol. I, pàg. III-IV.

surdas: todo esto ha obligado a dar principio a esta obra por los tiempos más claros de la baja edad, en que las escrituras y los cronistas contemporáneos empiezan a fixar la verdad hasta entonces desfigurada, y en que las naciones modernas comenzaron a formar estados o repúblicas nuevas después de haber sacudido el yugo de los bárbaros».[11] El passatge vol ser una enumeració, el més completa possible, de les dificultats metodològiques que presenta la interpretació dels fets de la història antiga. Aquest intent de discernir els diferents problemes busca crear un efecte acumulatiu que porti de manera natural a una conclusió positiva: aquestes objeccions no poden fer-se al tractament dels temps posteriors, perquè en aquest cas es disposa de les fonts adequades, escriptures autèntiques i cronistes contemporanis. En definitiva, Capmany prescindeix de la part de la història per a la qual no es tenen aquells suports; una solució drástica, perquè els seus predecessors barcelonins havien trobat precisament a les èpoques primitives els principals títols de glòria de la ciutat. Fidel al seu costum de sumar als arguments metodològics els relatius a continguts, l'autor diu, com de passada, que aquesta renúncia es fa sense cap recança, perquè la història antiga tampoc no té cap interès, «por su ninguna conexión con la economía de los tiempos presentes».

El breu elogi titulat «Descripción de Barcelona», que, d'acord amb les tradicions de les històries de ciutats, obre les *Memorias*, és una aplicació coherent d'aquest programa de depuració del passat.

El primer paràgraf és tota una declaració de principis: el domini del mar és el que enriqueix les nacions. Dit d'una altra manera –i contra tota la tradició precedent–, la sola antigüitat no és font de prosperitat ni de prestigi. El segon paràgraf, que entra en matèria, repeteix la idea de la «Prefación»: la història dels pobles, com la dels homes, no ha de començar per la infància, «débil, ridícula, y de ninguna enseñanza para los demás».[12]

El text, que té una ordenació cronològica, dedica els paràgrafs segon a cinquè a la història antiga i, en conseqüència, abunden en aquesta part els enunciats negatius o els silencis meditats. De vegades, la nota és despectiva, irònica i, en el fons, molt escèptica. Un bon exemple és el comentari sobre la fundació de la ciutat: «Despreciando pues la manía y fútiles desvelos de aquellos escritores, que desperdiciaron el tiempo para encontrar en Hércules Lybico el fundador de la aldea de pescadores, BARCANONA; adoptamos, però sin empeño, la opinión más racional de otros», els partidaris dels orígens púnics de Barcelona.[13] Altres vegades, l'enunciat és molt taxatiu: «Tampoco fué el dictado de COLONIA FAVENTIA, con que Plinio y otros la distinguen entre las demás de la España Tarraconense, de donde recibió Barcelona su posterior celebridad». A la «Prefación» ja havia dit respecte als esdeveniments del període de domini romà que «pertenecen a la historia general de aquellos señores del orbe» i, per tant, no pertanyen específicament a la de Barcelona. Quan una negació oberta podria esdevenir font de problemes personals –un conflicte amb la temuda Inquisició, sobretot–, Capmany calla, i no hi ha cap al·lusió, per exemple, a la suposada predicació de Sant Jaume a Barcelona. Al final d'aquest ràpid recorregut per la història antiga, l'historiador il·lustrat

11. CAPMANY, *Memorias históricas...*, vol. I, pàg. IV-V.
12. CAPMANY, *Memorias históricas...*, vol. I, pàg. 2.
13. CAPMANY, *Memorias históricas...*, vol. I, pàg.

completa la desqualificació dels falsos prestigis tradicionals: la raó de la prosperitat de Barcelona «aun fué menos la elección que hizo de Barcelona Ataulfo para establecer en ella la primera Corte de los Wisigodos».

A cavall dels paràgrafs cinquè i sisè, i com a transició, Capmany fa una simple enumeració de fets dels segles IX-XI: la conquesta musulmana; l'alliberament pels francs; i el caràcter, primer temporal i després hereditari, del comtat, que –diu– va començar a ser conegut amb el nom de *Gotolaunia*. Just en aquest punt es tanca la transició: «Éste es pues el tiempo en que empezamos a contemplar la antigua Barcelona y el Principado de Cataluña: porque desde aquel punto subió esta ciudad a ser corte de un Estado independiente, con leyes, policía y soberanos propios; y fue constituida capital de una pequeña y reciente nación, que por si sola hizo en toda la Edad Media un brillante papel entre las demás, siendo ora aliada, ora enemiga de ellas».[14]

La part central de l'elogi ocupa els paràgrafs setè a tretzè, i consisteix en l'enumeració de les excel·lències autèntiques de la ciutat: punt d'origen i seu d'una gran dinastia comtal i després reial; base de l'activitat marítima catalanoaragonesa durant més de tres segles i primera codificadora del dret mercantil mediterrani; primer centre literari en una llengua neollatina d'importància internacional i anterior a les literatures castellana i italiana; lloc de celebració de Corts i concilis; ciutat sempre celebrada pels viatgers per la solidesa i bellesa de les seves construccions i l'amabilitat i placidesa del seu entorn rural.

Un cop recitat tot aquest ordenat i complet repertori de condicions i justificacions del prestigi de la ciutat, els tres darrers paràgrafs –catorzè a dissetè–, porten a una conclusió que fa aflorar un municipalisme militant i on el tema únic és la celebració de la forma de govern de la ciutat. Així, el paràgraf catorzè comença amb una emfàtica proclamació que culmina i alhora desplaça a un segon pla d'interès les lloances que l'han precedit: «Pero lo que principalmente contribuyó en los siglos pasados a la alta consideración de la ciudad de Barcelona, cuyo nombre habían llevado las armas y el comercio hasta los fines de la tierra, fue la forma de su gobierno popular, la sabiduría de sus leyes y la pureza de sus costumbres».[15] Segueix una ressenya grandiloqüent dels èxits d'aquella forma de govern, i la promesa d'explicar la crisi del comerç marítim que als segles XVI i XVII ha arruinat la ciutat i soscavat les seves institucions. En un final simètric al principi, el comerç reapareix com a causa última de la dinàmica urbana, però ara en sentit invers.

Així, mitjançant una decisió que afectava alhora els continguts i el mètode de la historiografia, la revisió racionalista de Capmany reconstruïa els antecedents de la Barcelona setcentista i posava els fonaments de la moderna historiografia barcelonina i, més en general, de la historiografia catalana.

Ciutat ideal i ciutat real en Capmany

El terrabastall que representà la victòria de Felip V va suposar el fi polític de la nació catalana, però va deixar intacte el teixit social que la sostenia, una societat

14. CAPMANY, *Memorias históricas...*, vol. I, pàg. 4.
15. CAPMANY, *Memorias históricas...*, vol. I, pàg. 7.

estamental amb una forta component menestral ben enquadrada per les corporacions artesanes. Aquella pèrdua i aquesta pervivència són els dos punts que inspiren la construcció de Capmany. Hi ha en ella idealisme i realisme en dosis similars.

La memòria de la *antigua ciudad*, del seu cos polític o govern municipal, apareix tenyida d'idealisme almenys en dos sentits diferents. És una imatge que Capmany pren directament dels juristes del sis-cents al servei de la institució i, per aquesta procedència, és una imatge general i atemporal, on pot destacar la participació dels menestrals i el paper del Consell de Cent com a garant de la cohesió social: una imatge ideal per abstracta. Però també hi ha idealització per efecte de la sobtada i violenta destrucció d'aquell règim: és la imatge nostàlgica, fixada per sempre, d'una societat perfecta i modèlica.

Però, alhora, tota la construcció respira realisme i sentit comú. Capmany és convincent quan, davant les elucubracions teòriques de Campomanes, addueix l'experiència barcelonina. Escapçat l'antic sistema de Barcelona, sense l'aparell polític que el sostenia però subsistent el tramat econòmic i social, és una alternativa ben raonable intentar protegir-ne les restes enfront del nou poder polític, alhora que s'intenta assimilar i transformar aquest darrer des de dins, en una mena d'*entrisme* precoç.

D'aquesta manera, Capmany pinta el retrat pòstum i alhora pròxim d'una vella república medieval, un exemple bell d'aquella llibertat feta de solidaritat i patriotisme, la 'llibertat antiga' que Benjamin Constant encunya com a concepte en el tombant del mateix segle per contraposar-la a la 'llibertat moderna', que segons ell és la divisa dels nous temps. Probablement, la Barcelona que va revisitar Capmany el 1802, i que tant li va desagradar, connectava més amb l'individualisme sense límits i la reivindicació de la felicitat privada que caracteritzaven els seus contemporanis segons l'autor francosuís.[16] Però abans que aquest tarannà s'imposés del tot a la Barcelona vuitcentista, quan s'obrí un parèntesi de llibertat el 1812, Capmany va poder demostrar la seva coherència personal i la fermesa dels seus ideals, i a Cadis tornà a ser l'advocat interessat de l'autonomia municipal en el marc d'una nació espanyola governada per una monarquia limitada, com ho havia estat la Corona d'Aragó.

16. Benjamin CONSTANT, *Sobre la libertad en los antiguos y en los modernos. Discurso pronunciado en el Ateneo de París,* 1819. Traducció de Marcial Antonio López, Madrid, Tecnos, 1988 (Clásicos del pensamiento, 49).